

بررسی رویکردهای ضروری در آموزش حروف اضافه به فارسی آموزان غیر فارسی زبانان*

سید اسماعیل فرجی^۱

مدرس مرکز آموزش زبان فارسی جامعه المصطفی العالمیه، قم، ایران

چکیده

حروف اضافه را می‌توان از پرکاربردترین مباحث زبان فارسی دانست. هدف این جستار، بررسی چگونگی آموزش حروف اضافه به غیر فارسی زبانان است که سبب ایجاد مشکل در انتقال معنی می‌گردد. این پژوهش که به شیوه توصیفی - تحلیلی و بر مبنای مطالعات کتابخانه‌ای و روش سند کاوی صورت گرفته است، به دنبال پاسخ این سؤال است که روش‌ها و شیوه مورد استفاده در آموزش حروف اضافه در کلاس‌های آموزش زبان فارسی چگونه باید باشد؟ نتایج حاصل از این جستار نشان می‌دهد که دوری از شیوه‌های سنتی آموزش حروف اضافه (مانند حفظ کردن معانی حروف) و تأکید و تکیه بر بهره‌گیری روش نوین (تکنیک‌های تصویری، تمرکز بر معنای کانونی و عینی، بهره‌گیری از ابزارها و وسایل فیزیکی، تقویت تمرین‌های گروهی در کلاس، انتخاب داستان‌های کوتاه برای مشخص ساختن حروف اضافه) همگی از جمله راهکارهای مفید و قابل استفاده در امر آموزش این مقوله می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: آموزش زبان فارسی، حروف اضافه، زمان و مکان، طرح‌واره‌های عینی و تصویری.

* تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۲/۲۲ | تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۶/۱۵.

¹ Email: esmail.faraji1351@gmail.com

Investigating Essential Approaches in Teaching Prepositions to Non-Iranian Persian Learners *

Seyyed Isma'il Faraji ¹

Lecturer at the Farsi Language Education Center of Al-Mustafa Al-Alamiya Community, Qom, Iran

Abstract

Prepositions can be considered one of the most widely used topics in Persian language. The purpose of this paper is to examine how to teach prepositions to non-Persian learners which sometimes causes problems in conveying meaning. This study employed a descriptive-analytical method and which is based on library research and document mining, attempts to answer the question of how methods and techniques used in teaching prepositions in Persian language classes should be. The results of this study show that avoiding traditional methods of teaching prepositions (such as memorizing the meanings of letters) and emphasizing on the use of new methods (visual techniques, focusing on focal and objective meanings, using tools and physical equipment, enhancing group exercises in class, selecting short stories to identify prepositions) are all useful and practical solutions in teaching the proposed domain.

Keywords: Teaching Persian language, prepositions, time and place, objective and visual schemas.

* Received: 2023/3/13 | Accepted: 2022/9/6

¹ Email: esmail.faraji1351@gmail.com

۱. مقدمه

رشته آموزش زبان فارسی به غیر فارسی زبانان در جهت ترویج فرهنگ و عمق و غنای زبان فارسی از اهمیت بسیاری برخوردار است. از آنجا که حروف اضافه از جمله واژگان نقشی زبان محسوب می‌شوند و میزان استفاده از آنها در زبان فارسی از بسامد نسبتاً بالایی برخوردار است، آموزش این حروف به فارسی‌آموزان غیر فارسی زبان از مباحث مهم آموزش زبان دوم به حساب می‌آید. افزون بر این نکته باید توجه داشت که در مهارت‌های زبانی، یادگیری کاربرد صحیح و به‌جای حروف اضافه حائز اهمیت بسیار است؛ چرا که آگاهی و شناخت زبان آموز از این عناصر و آشنایی با معانی آنها و کاربرد به‌جا و مناسب هر یک از حروف اضافه در درک و تحلیل جملات زبان حائز اهمیت است و تأثیر قابل توجهی خواهد داشت. از سوی دیگر مبحث آموزش حروف اضافه به دلیل فرایند معنایی پیچیده و ساختار گوناگون جملات زبان فارسی تنگناها و خصوصیات ویژه‌ای دارد که امر آموزش را اندکی با دشواری مواجه می‌سازد؛ تا جایی که عدم دقت نسبت به آموزش این مسأله سبب ناهم‌واری‌های بسیار در گفتار فارسی‌آموزان می‌گردد و خطاهای ایجاد شده از میزان انتقال معنا و نیز وجاهت آموزش زبان دوم تا حدودی می‌کاهد؛ از این رو مسأله این پژوهش طراحی شیوه‌هایی برای میزان سنجش یادگیری حروف اضافه توسط فارسی‌آموزان غیر فارسی زبان می‌باشد. ضرورت و اهمیت موضوع زمانی آشکار می‌شود که در بین مقوله‌های زبانی آموزش زبان فارسی به غیر فارسی زبانان «بیشترین خطا در زمینه کاربرد حروف اضافه صورت می‌گیرد» (یار محمدی، ۱۳۹۲: ۸۷). بر این اساس، این پژوهش در پی پاسخی به این سؤالات اصلی است که کدام حروف اضافه در آموزش زبان فارسی به غیر فارسی زبانان بیشتر مشکل‌ساز هستند و راهکار مدرسان امر آموزش زبان فارسی به غیر فارسی زبانان جهت حل این مشکل چیست؟

۱-۱. اهمیت و ضرورت پژوهش

آگاهی و شناخت زبان آموزان از حروف اضافه و شناخت دقیق آنها از کاربرد به‌جا، مناسب و معانی این حروف در درک و تحلیل جملات و توانایی برقراری ارتباط و درک و

تحلیل جملات زبان برای زبان آموزان، تأثیر قابل توجهی دارد تا جایی که یکی از ملاک‌ها و شاخصه‌های سلیس صحبت کردن و یا نگارش اصولی زبان فارسی از سوی زبان آموزان غیر فارسی زبان را می‌توان توجه به همین مسأله یعنی کاربرد درست حروف اضافه در کلام دانست. از سویی حروف اضافه در معنای جملات فارسی نقش اساسی و کلیدی را ایفا می‌نمایند و یکی از نکات دشوار در بحث آموزش زبان فارسی به غیر فارسی زبان هستند. آموزش این مقوله معمولاً در رده‌های آخری است که مورد توجه متولیان آموزش، معلمان و مدرسان قرار می‌گیرد؛ در حالی که جایگاه و اهمیت این مقوله یعنی حروف اضافه تا بدانجاست که در صورت فراگیری تمام مباحث و خلاء موجود در این زمینه، امر آموزش ناقص و جملات تولید شده زبان آموزان مبهم و نارسا خواهد بود؛ از این رو ضرورت دارد تا در امر آموزش این مبحث تلاش بیشتر و اهتمام جدی به کار گرفته شود.

۱-۲. پیشینه پژوهش

در خصوص نقد و بررسی آموزش حروف اضافه در کتب آموزش زبان و ادبیات فارسی به غیر فارسی زبانان تاکنون پژوهش‌های مختصر و گاهی بسیار محدود، پراکنده و یا با تمرکز به یک مقوله از حروف اضافه صورت گرفته است که از میان آنها می‌توان به نمونه‌های زیر اشاره نمود:

وحیدی فردوسی و همکاران (۱۳۹۶) در مقاله‌ای با عنوان «درسنامه آموزش حروف اضافه با رویکرد معنی‌شناسی شناختی برای آموزش به غیر فارسی زبانان: مطالعه موردی: حرف اضافه از» به روش استفاده از تصویر مانند پاورپوینت و پوستر در آموزش یک حرف اضافه (از) پرداخته‌اند. درّی مقدم و همکاران (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با عنوان «نقد و بررسی آموزش حروف اضافه در کتاب آموزش نوین زبان فارسی» این موضع را در کتاب نامبرده نوشته احسان قبول مورد نقد و تحلیل قرار داده‌اند. نویسندگان در این مقاله به این نتیجه رسیده‌اند که در این کتاب، مقوله حروف اضافه به صورت مجزاً و روشمند مورد توجه قرار نگرفته است؛ بلکه در خلال آموزش دیگر مقوله‌های دستوری به حروف اضافه نیز اشاراتی شده است. راسخ مهند و رنجبر ضرابی (۱۳۹۲) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی شبکه معنایی

حروف اضافه «در» و «سر» با مورد توجه قرار دادن حوزه‌های فیزیکی و انتزاعی در آموزش حروف اضافه و با تأکید و تکیه بر ابزارهای شناختی از جمله جسمی‌شدگی و طرح واره‌های تصویری، معانی متفاوت این دو حرف اضافه را بررسی و تحلیل نموده‌اند. زاهدی و محمدی زیارتی (۱۳۹۰) نیز در مقاله‌ای دیگر با رویکرد معنی‌شناختی با عنوان «شبکه معنایی حرف اضافه فارسی از چارچوب معنی‌شناسی شناختی» با توجه به نظریه تایلر (۲۰۰۳) و ایوانز شبکه معنایی حرف اضافه «در» را بررسی نموده‌اند. گلفام و یوسفی‌راد (۱۳۸۵) در مقاله‌ای با عنوان «رویکرد معنی‌شناختی به حروف اضافه مکانی زبان فارسی از منظر آموزشی» به بررسی معانی حرف اضافه «در» و ناکارآمدی روش سنتی در فهرست ساختن معانی یک حرف اضافه جهت آموزش به غیر فارسی‌زبانان توجه نموده‌اند.

۲. چارچوب نظری بحث

تدریس موفق یک زبان، هنگامی صورت می‌گیرد که معلم بر این نکته واقف باشد که چه عواملی در یادگیری زبان آموزان مؤثر است. حروف اضافه به‌عنوان یکی از مهمترین ساختارهای زبان فارسی، در امر آموزش نیز از اهمیت بسیاری برخوردار هستند. روش آموزش زبان اعم از آموزش نکات ادبی، دستوری و... در حیطه آموزش زبان خارجی (دوم) همواره مورد بحث بوده است و دغدغه اصلی بسیاری از پژوهشگران زبان‌شناس و متولیان امر آموزش نیز یافتن شیوه‌های بهینه در آموزش زبان دوم بوده است. با نگاهی همه‌جانبه به تاریخچه این مسأله درمی‌یابیم که در برهه‌های گوناگون و با توجه به نیازهای مختلف زبان‌آموزان، شیوه‌های آموزش نیز دستخوش تغییر شده است؛ شیوه‌هایی که در آن «توانش ارتباطی»^۱ یعنی، ایجاد ارتباط در زندگی اجتماعی، توجه به کاربرد زبان، توجه به نقش ساختارهای دستوری و روابط میان کاربرد زبان با ساختار آن و معنی‌دار بودن تمرین‌های زبانی توجه و تأکید دارد (ر.ک ضیاء حسینی، ۱۳۸۵: ۲۳ - ۲۱). «در اواخر دهه ۱۹۶۰م نظریه جدیدی با عنوان نظریه شناختی - آموزشی در حوزه آموزش زبان مطرح شد که نقشی کاملاً متفاوت به معلم و زبان‌آموزان در کلاس زبان می‌داد. این رویکرد، جایگزین روش‌های آموزشی بر مبنای نورفتارگرایی گردید. در این رویکرد، فرایند ذهنی یادگیری زبان و

^۱ Communicative Competence.

اینکه چه رویدادهای شناختی هنگام زبان‌آموزی در ذهن زبان‌آموز رخ می‌دهد، در درجه اول اهمیت قرار دارد نه کسب مهارت و رسیدن به روانی تلفظ در زبان دوم. سال‌های ۱۹۷۷ - ۱۹۹۷ کرشن که از پیشگامان نظریه پرداز در حوزه آموزش شناختی است، در مقالات و کتاب‌های خود این رویکرد را با عنوان نظریه درون دادها یا نظریه کنترل آورده است. در این رویکرد آموزشی، نقش زبان‌آموزان نسبت به روش‌های آموزشی پیشین کاملاً متفاوت است. در رویکرد شناختی، نقش زبان‌آموز در کنار معلم و شاید پررنگ‌تر از معلم مطرح می‌شود و گیرنده صرف نیست و تمام مواردی را که آموزش می‌بیند، پردازش می‌کند و این گونه نیست که تنها با تقلید و تکرار موفق شود مهارت‌های زبانی را کاملاً فراگیرد» (کلانتری درونکلا، ۱۳۹۵: ۴۳).

در فرایند یادگیری زبان دوم اعم از یادگیری زبان فارسی، گاه زبان‌آموزان در تولید جملات دچار لغزش و خطا می‌شوند. این امر مسأله‌ای طبیعی در یادگیری هر زبان دومی به‌شمار می‌آید. طبق تحقیقات به‌عمل آمده «یک زبان‌آموز به‌تنهایی قادر نیست متوجه خطای خود شود و هنگامی که نسبت به بروز خطا آگاهی می‌یابد، به‌سختی می‌تواند آن را تصحیح نماید و در این بین ممکن است دچار خطای دیگری نیز بشود. «خطاها ممکن است در روند آموزش و یادگیری زبان دوم در سطوح مختلف زبانی و در حوزه‌های متفاوت آن رخ دهد. در واقع خطاها، بخشی اجتناب‌ناپذیر در فرایند یادگیری زبان هستند و معلمان با مطالعه این خطاها می‌توانند به‌سطح دانش زبانی دانش‌آموزان در آن مرحله و راهبردهای یادگیری آنها پی ببرند» (اسلامی، ۱۳۹۳: ۳۵). در یک تقسیم‌بندی کلی، خطاها بر اساس فرایندهای ایجادشان به چند دسته کلی تقسیم می‌شوند:

- ۱- خطای حذف^۱: حذف عناصر زبانی؛
 - ۲- اضافه^۲: استفاده و افزودن عناصری که در جمله به آنها نیازی نیست.
 - ۳- ترتیب‌بندی^۳: عدم استفاده صحیح از عناصر یک جمله در ساختار نحوی نادرست.
 - ۴- جایگزینی^۴: جایگزین ساختن یک صورت نادرست به جای صورت و ساختار درست.
- تحلیل خطاها سبب درک عمیق در فرایند یادگیری / فراگیری زبان ارائه می‌دهد؛ از این رو درک

^۱. Deletion.

^۲. Addition.

^۳. Word order.

^۴. Substitution.

و دریافت نوع خطاهای یادگیرندگان زبان در بسیاری از موارد حائز اهمیت است. از دیگر سو شناخت این خطاها برای معلمان و اساتید آموزش زبان نیز دارای اهمیت است و با تمرکز بر نوع خطای زبان آموزان، نقاط قوت و ضعف یادگیری آنان و شیوه‌های تدریس، ارزیابی و یا نقاط قوت و ضعف کتب آموزشی را بیشتر درک می‌کنند (همان: ۳۵).

۲. حروف اضافه

یکی از مباحث مهم و معنادار در هر دستورزبانی، بحث حروف اضافه است که از اجزای واژگانی معنادار در ساختار زبان به حساب می‌آیند. حرف اضافه واژه‌ای است که قبل از گروه اسمی می‌آید و آن را به فعل یا گروه اسمی دیگر وابسته می‌کند. به عنوان نمونه در مثال «من با او می‌آیم» واژه «با» حرف اضافه‌ای است پیش از ضمیر «او» «گروه اسمی» آمده است و آن را به فعل «آمدن» وابسته کرده است. در جمله «من به دستور زبان فارسی علاقه بسیاری دارم» حرف اضافه «به» پیش از «دستور زبان فارسی» که گروه اسمی است، آمده و آن را به گروه اسمی «علاقه بسیار» وابسته ساخته است. «حرف اضافه یا حروف وابستگی، کلمه‌ای است که پیش و پس از اسم و جانشین آن بیان می‌شود. حرف اضافه همواره وابستگی اسم را به کلمه‌ای دیگر نمایان می‌سازد» (خطیب رهبر، ۱۳۶۷: ۳). حروف اضافه را «نقش نما» نیز خوانده‌اند. «حروف اضافه به اسم تعلق دارد؛ یعنی با اسم به کار می‌رود و از آن جهت که نقش اسم را در جمله مشخص می‌کند، نقش نما خوانده می‌شود» (وفایی، ۱۳۹۰: ۱۱۷). از دیدگاه پژوهشگران و دستورنویسان سنتی، «حروف اضافه آنهایی‌اند که نسبت میان دو کلمه [اعم از اسم به فعل یا شبه‌فعل] را معلوم می‌کنند» (ذوالنور، ۱۳۴۳: ۱۲۳). در تعریف دیگری، حروف اضافه را کلماتی دانسته‌اند که نقش اسم / ضمیر یا گروه اسمی یا گروه اسمی را که به همراه آن آمده است نشان می‌دهد. به عنوان نمونه:

نقش قیدی: به تهران رفتم. نقش مفعولی: غذا را خوردم.

مشکوة‌الدینی حرف اضافه را به دسته محدود و مشخصی از واژگان دستوری نقشی که از لحاظ صورت ثابت هستند و تنها پس از گروه اسمی ظاهر می‌شوند، اطلاق می‌نماید؛ بر پایه این تعریف حروف اضافه واژه‌هایی ثابت می‌باشند که همواره به صورت یکسان به کار

می‌روند (۱۳۸۵: ۱۱۰). صادقی، حروف اضافه را «وابسته‌ساز» تعریف می‌کند و معتقد است حرف اضافه، هر تکواژ یا کلمه یا گروهی از کلمات است که نقش و رابطه جزئی از جمله با خود جمله یا هسته مرکزی آن (مسند) و یا با هر جزء دیگری را نشان می‌دهد (۱۳۴۹: ۴۴۱).

در تعریف دیگری از حروف اضافه می‌خوانیم که مقصود از حرف اضافه، کلمه‌ای است که نسبت میان دو کلمه را بیان می‌کند و مابعد خود را متمم کلمه دیگر قرار می‌دهد؛ چنانکه معنی کلمه نخستین بدون ذکر دوم، ناتمام باشد. به‌عنوان مثال به تو می‌گویم» (قریب و همکاران، ۱۳۷۰: ۴۸). ناتل خانلری (۱۳۶۶: ۷۳) در توضیح و تعریف حرف اضافه آورده است که «حرف اضافه کلماتی هستند که معنی مستقل ندارند؛ اما کلمه یا عبارتی را به یکی از اجزای جمله می‌پیوندند و عبارت یا کلمه‌ای را که اسم یا ضمیر است متمم اسم یا صفت یا فعل قرار می‌دهند».

حروف اضافه به لحاظ ساختمان، شامل دو دسته بسیط (ساده) و غیر بسیط (مرکب) هستند. حروف اضافه بسیط آن است که از یک جزء تشکیل شده باشد. در زبان فارسی این حروف عبارتند از: با، از، بدون، بر، برای، بی، بیرون، به، پایین، پشت، پس، پیش، پهلوی، پی، تا، توی، جزء، در، درون، دنبال، روی، زیر، غیر، کنار، مانند، مثل، مقابل، مگر، الا، زی، چو و... حروف اضافه مرکب، آن است که از ترکیب یک یا چند حرف ساخته شده باشد؛ این حرف از به هم پیوستگی حروف اضافه و گاه از ترکیب حروف ربط و حروف اضافه ساخته می‌شوند. حروف اضافه‌ای که از ترکیب چند حرف حاصل می‌شوند مانند: بجز، بجز از، مگر از و... و دسته دوم مانند: بجز که، جز که، چونکه، مگر که، همچون، همچنان و...

از دیدگاهی دیگر حروف اضافه در زبان فارسی به دو دسته کلی تقسیم می‌شوند؛ حروفی که به دنبال خود کسره اضافه نمی‌گیرند؛ مانند: «به»، «از»، «به»، «در»، «بر» و دسته دیگر حروفی که آخر آنها کسره می‌پذیرد؛ مانند: «برابر»، «برای»، «کنار»، «روی».

در زبان فارسی معاصر حروف اضافه دو کارکرد اصلی و اساسی دارند: «نخست کارکرد واژگانی است. در این کارکرد حروف اضافه به گروه اسمی پس از خود، معنا می‌دهند. دوم حالت نما که بیانگر یکی از حالت‌های مفعول با واسطه، مسند، متمم اسم، متمم صفت، متمم قید، و متمم صوت است» (خزایی، ۱۳۸۳: ۷۸).

۳. اصول آموزش حروف اضافه به زبان آموزان

پیش از هر آموزش دستوری، لازم است تا زبان آموزان را از اهمیت یادگیری مبحث حروف اضافه و نقش آن در پیشرفت زبانی فراگیران زبان فارسی آگاه نماییم. «ضمایر، حروف اضافه، افعال کمکی و حروف ربط [دریک زبان] دارای بیشترین کاربرد می‌باشند. دانستن این مطلب زمانی مهم تلقی می‌گردد که بدانیم این بخش از دستور زبان نیز وجهی مهم است که باید در یادگیری آن اهتمام ورزیم» (خزایی، ۱۳۸۳: ۲۸). از این رو مسئولیت‌پذیری زبان آموزان در قبال یادگرفتن تمامی اجزاء دستوری اعم از حروف اضافه و... از اصول مهم آموزش محسوب می‌شود. بدین منظور لازم است تا در گام بعدی به آموزش حروف اضافه با توجه به بافت زبانی دقت شود. «بر پایه تحقیقات عنوان شده است که زبان بدون متن و خارج از سخن معنا ندارد بلکه انسان بر پایه دانش زبانی و دانش جهانی خود و آشنایی با موضوع متن و هدف آن، معنا می‌سازد. بر این اساس، یادگیری واژه، خارج از متن مردود است. به علاوه زبان آموز باید بتواند معنی واژه را از متن سخن و نشانه‌های سخن کاوی و همچنین نشانه‌های غیر زبانی مانند تصویر و طراحی در متن نوشتاری بیابد» (ضیاء حسینی، ۱۳۸۵: ۱۱۲).

در امر آموزش حروف اضافه به فارسی آموزان، نخستین گام آن است که چه معیارهایی را برای انتخاب حروف اضافه به غیر فارسی زبانان باید در نظر گرفت؟ «فراوانی بر پایه کاربرد واژه توسط گویشوران و قابلیت یادگیری» (همان: ۹۳) دو اصل اساسی در آموزش مقوله‌های دستوری از جمله حروف اضافه به حساب می‌آید. حروف اضافه کم کاربرد و حروف اضافه اختصاصی به همراه افعالی که بسامد استعمالی کمتری دارند از جمله مواردی است که بهتر است در سطوح آموزشی متوسط و پیشرفته بیشتر مورد توجه قرار گیرد. در نخستین گام لازم است تا به دسته‌بندی حوزه معنایی در قالب یک طرح درس اصولی پردازیم؛ به عنوان نمونه:

- حرف اضافه «با»: صحبت کردن، حرف زدن، گفت و گو کردن، سخن گفتن، پیچ کردن.
- حرف اضافه «به»: نگاه کردن، خیره شدن، زل زدن.
- حرف اضافه «از»: حمایت کردن، پشتیبانی کردن، طرفداری کردن، جانبداری کردن.

یکی از سختی‌های آموزش آن است که در موارد مختلفی هم در فارسی نوشتاری (معیار) و هم در فارسی گفتاری حروف اضافه می‌توانند حذف شوند. از جمله آن است:

۱. فرایند انضمام؛ ۲. شکل‌گیری مفعول نشانه اضافه‌ای؛ ۳. ساخت فعل‌های گروهی؛
۴. ساخت حرف اضافه مرکب؛ ۵. گروه‌های حرف اضافه. در این قسمت برای تفهیم بیشتر مطلب از هر گروه مثالی را ذکر خواهیم نمود.

فرایند انضمام: مثال: «چندبار در زدیم؛ اما جواب نداد». (به در زدیم) در این مثال امکان حذف حرف اضافه «به» در جمله وجود دارد.

مفعول نشانه اضافه:

«کتابُ بده من» (کتاب را به من بده) (دادن + مفعول).

«احمد همه رو دعوت کرد خونه» (به خانه دعوت کردن) (دعوت کردن + به + مفعول

/ متمم) حذف با قرینه.

«بالاخره رسیدم خونه خودم» (به خانه خودم) (به + خانه).

از این مثال‌ها بر می‌آید که در بسیاری از جملات زبان گفتاری و یا نوشتاری، حرف اضافه قابلیت حذف شدن را دارد. این‌گونه فرایندهای حذف از دیگر دشواری‌های آموزش حروف اضافه به غیر فارسی‌زبانان در آموزش زبان فارسی به حساب می‌آید. به نمونه‌های دیگر دقت کنیم:

«گلدون و وسط میز گذاشتم» (گلدان را در وسط میز قرار دادم).

«تا اواخر خرداد باید بیاید مدرسه» (تا اواخر خرداد باید به مدرسه بیاید)

«دستمال استفاده کن» (از دستمال استفاده کن)

چنانکه مشاهده می‌شود در افعال حرکتی مثل (آمدن و رفتن) گاه حرف اضافه حذف می‌گردد:

«احمد رفتش خوابگاه» (احمد به خوابگاه رفت).

«وسایلاش و داد من واسش ببرم» (وسایلش را به من داد).

بعد از اسم افراد یا ضمائر شخصی:

«زنگ زدم استاد احوالشو پپرسم» (به استاد زنگ زدم).

زمانی که فعل جمله (اسنادی) است و «اسم مکان» استفاده می‌شود:
«خونه‌ام» (در خانه هستم).

از این رو در کلاس‌هایی که به میزان کافی جهت فراگیری نکات و ظرائف دستوری، وقت اختصاص داده می‌شود، زبان آموزان به میزان بیشتری در به کار بردن واژه‌های درست، نحو و ساختار جمله‌بندی اصولی موفق هستند؛ در ادامه راهکارهایی را جهت آموزش بهتر و بیشتر حروف اضافه به فارسی آموزان غیر فارسی زبان ارائه خواهیم داد:

۳-۱. تمرکز بر معنای کانونی و اصلی

در زبان فارسی، برخی حروف اضافه دارای مترادف‌های معنایی دیگری نیز می‌باشند. [با فرض پذیرش این نکته که مترادف وجود دارد] حروف اضافه مترادف سبب کاهش تمرکز زبان آموزان از معنی اصلی و پر کاربرد حرف مورد نظر می‌شوند؛ به عنوان نمونه در فارسی «برای» به صورت «به جهت» و «به منظور» نیز مورد استفاده قرار می‌گیرد. در آموزش زبان فارسی به غیر فارسی زبانان بویژه در مراحل مقدماتی این معانی چندگانه سبب کاهش تمرکز زبان آموز می‌شود؛ از این رو بهتر است تا با تمرکز بر معنای هسته‌ای و کانونی ابتدا حرف اضافه ساده‌تر آموزش داده شود، آنگاه حالات مختلف (اعم از رسمی‌تر یا کاربردهای گوناگون حروف اضافه هم معنا) مورد توجه قرار گیرد. بنابراین زبان آموزان باید در بافت کلامی ابتدا با حروف اضافه‌ای که کاربرد گسترده‌تر و آسان‌تری دارد آشنا شوند؛ حروفی که از جنبه بسامدی و کاربردی ملموس‌تر هستند.

۳-۲. توجه به حروف اضافه عینی پیش از حروف اضافه انتزاعی

بنا به گفته لیکاف و جانسون (۱۹۸۰) دو مفهوم زمان و مکان عمیقاً در یکدیگر در هم تنیده شده‌اند. «یکی از این مفاهیم و حوزه‌ها [مکان] اغلب به عنوان پایه و اساس در نظر گرفته می‌شود و مفهوم‌سازی حوزه دیگر [زمان] توسط انتقال استعاری به حوزه اصلی مکان وابسته است. یکی از دلایل چنین ادعایی آن است که حوزه مکان عینی بوده و به لحاظ ادراکی در دسترس است در حالی که حوزه زمان انتزاعی است. از آنجایی که دسترسی به اشیاء عینی راحت‌تر از موارد ذهنی است، از تجارب حاصل از حوزه عینی در درک تجارب انتزاعی بهره می‌گیریم» (ر.ک راسخ

مهند و ضرابی، ۱۳۹۲: ۹۷ - ۹۶). با توجه به این موضوع در زمینه آموزش حروف اضافه بهتر است از مقوله‌هایی که جنبه عینی‌تری دارند آغاز کنیم؛ به‌عنوان نمونه قرار دادن کتاب بر روی میز: قلم روی میز است. گربه زیر میز رفت.

روند آموزش این نکات دستوری باید به گونه‌ای باشد که نخست حروف اضافه مربوط به مکان آموزش داده شود. به مثال‌های زیر دقت شود:

احمد در کتابخانه است. (مکان - عینی)

احمد در سال ۱۳۷۰ به دنیا آمد. (زمان - انتزاعی)

احمد در خواب است. (انتزاعی)

دوست احمد در خواب غفلت به سر می‌برد. (انتزاعی)

با در نظر گرفتن این چهار مثال تفاوت حیطه عینی - ذهنی و مکان - زمان به خوبی درک می‌شود. از جمله راهکارهای آموزش این مسأله مشاهده صحنه‌های مکانی است. به‌عنوان نمونه مشاهده کننده یا درک کننده^۱ بخش‌های مختلف یک صحنه را مشاهده نماید: مثلاً «تصویر گربه در وسط یک دایره» با مشخص ساختن حیطه درونی (دایره) معنای «در» معلوم می‌شود: گربه در دایره است (درون)

بهره‌گیری از ویژگی اشیاء، متحرک ساختن و ایجاد زمینه مفهومی به کمک تصویر یا بازسازی آن به کمک اجرای نمایشی در کلاس مانند قرار دادن یا خارج کردن شی درون جعبه از اصول آموزش در این روش به حساب می‌آید.

در آموزش حروف اضافه نباید از این نکته غافل شد که «آموزش حروف اضافه ملموس آسان‌تر از حروف اضافه انتزاعی است؛ چرا که ذهن در درک دیده‌ها و امور محسوس بهتر عمل می‌کند» (آزمون، ۱۳۹۱: ۱۰۶). حروف اضافه انتزاعی مانند «به، از، در، با، برای، مثل، مانند، درباره، تا، طبق، قبل، بی، بدون». انسان همواره در تعامل با محیط اطراف خویش است و روش درک تجارب و اطلاعات وی از محیط پیرامون یا از طریق تعامل با محیط خارج از ذهن است که همان مفاهیم ملموس و عینی را شکل می‌دهد یا از طریق مفاهیم ذهنی و انتزاعی است. مفاهیم انتزاعی بر اساس مفاهیم عینی ادراک می‌گردند. «درمورد حروف اضافه هم همین‌گونه است. مثلاً در جمله او از تب عشق می‌سوزد؛ یک انتقال یا نگاشت از مفهوم فیزیکی و عینی به

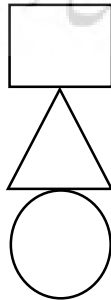
^۱.Conceptualizer.

مفهوم انتزاعی رخ داده است، زیرا در جهان خارج جمله‌هایی مانند کودک از تب می‌سوزد وجود دارد و تجربه شده است. بسیاری از مفاهیم انتزاعی بر اساس مفاهیم مکانی یا فیزیکی، مفهوم‌سازی می‌شوند. طرح‌واره‌های تصویری از سوی اولین محققان رویکرد معنی‌شناسی شناختی به خصوص لیکاف و جانسون مطرح شد. از روی همین تجارب فیزیکی، مفاهیم انتزاعی مرتبط نیز در ذهن ایجاد می‌شوند؛ مانند طرح‌واره‌های تصویری «ظرف یا حجم» در جملهٔ مداد در کیف قرار دارد که در اینجا کیف مانند یک ظرف است و یک شیء را در خود احاطه کرده است» (بادام‌دری و الیاسی، ۱۴۰۰: ۴۳).

آموزش حروف اضافه به کمک تصویرسازی را می‌توان شیوه‌ای در آموزش عینی مفهومی انتزاعی دانست. از این روش به‌عنوان آسان‌ترین راه برای تعیین آموزش حروف اضافه می‌توان نام برد. توضیح مطلب آنکه تصویر فردی را در نظر بگیریم که زیر درخت نشسته است. معلّم با به تصویر کشیدن عکس و تصویر این مفهوم ذهنیت را تبدیل به عینیت می‌نماید: در پاسخ به این سؤال که حرف اضافهٔ مناسب جهت تکمیل جملهٔ:

او درخت نشسته است؛

زبان آموز با چند حرف اضافه «روی، بالای، بر و زیر» مواجه است که در این صورت با دیدن تصویر متوجه حرف اضافهٔ مناسب «زیر» می‌شود. از این رو تصویر، اشیاء، طرح‌های گرافیکی و بهره‌گیری از عکس را می‌توان از روش‌های مناسب در جهت آموزش حروف اضافه دانست. «برای تدریس تفاوت معنی حرف اضافهٔ در، روی، بر روی با استفاده از اشیاء و تصویر، به‌راحتی می‌توان کاربرد هر یک را نشان داد» (سلس و همکاران، ۱۳۷۸: ۴۷). به‌عنوان نمونه یکی از شیوه‌های مورد استفاده، بهره‌گیری از ترسیم اشکال هندسی مانند مربع، مستطیل، دایره یا... می‌باشد.

اشکال هندسی را می‌توان در اختیار هر یک از زبان‌آموزان داد تا به هر صورت و شیوه‌ای که می‌خواهند چیدمان نمایند؛ آنگاه از هر یک از آنان درخصوص جایگاه قرار گرفتن اشکال سؤالاتی را پرسید؛ به‌عنوان نمونه:

مثلث مربع قرار دارد. (در زیر)

مثلث دایره قرار دارد. (بر بالای)

مربع مثلث است. (روی)

این کار تمرین جذاب و مفیدی برای آموزش حروف اضافه به‌شیوه عینی می‌باشد این تمرین می‌تواند به کمک ابزار و وسایل موجود در کلاس مانند قلم، خودکار، کتاب، دفتر و... نیز انجام پذیرد. «اشیای واقعی در کلاس بهترین ابزارهای موجودند. وقتی پنجره، در، دیوار، کف اتاق، میز و ساعت در کلاس وجود دارند استفاده نکردن از آنها در تدریس اشتباه است و درواقع از دست دادن فرصتی آموزشی است» (همان: ۳۶-۳۵).

۳-۳. خوانش متن و استخراج حروف

در این شیوه تدریس می‌توان داستان یا متنی کوتاه را برای زبان‌آموزان انتخاب کرد، سپس از ایشان خواست تا متن را بخوانند و حروف اضافه به کار رفته در آن را مشخص نمایند و پس از مرحله خواندن از زبان‌آموزان درخواست شود تا چند حرف اضافه پرکاربرد را از متن استخراج نمایند و در داستان یا متنی دیگری که خود به نگارش درمی‌آورند، استفاده نمایند. این تمرین علاوه بر افزایش مهارت نگارشی و دایره واژگانی زبان‌آموزان قدرت استفاده از حروف اضافه را در ساختاری معنادار برای زبان‌آموزان فراهم می‌نماید. در اینجا نقش معلم به‌عنوان یک ارائه دهنده بازخورد عمل بسیار مفید است؛ بویژه در زمانی که بر استفاده زبان‌آموزان از حروف اضافه و در ساختار جملات تأکید می‌شود؛ توجه به اشتباهاتی که آنها در کاربرد این حروف مرتکب می‌شوند در آموزش بسیار مهم است. در اینجا لازم است معلم توجه ویژه‌ای به وادار کردن زبان‌آموزان از استفاده درست از هر حرف اضافه‌ای داشته باشد به نحوی که تکه‌های پیش‌ساخته ذهنی آنان در قالب عبارات و جملاتی درست چیدمان گردد. «امروزه به‌کرات می‌شنویم که نقش معلم بیشتر مدیریت یادگیری است تا

آموزش یعنی معلم باید محیطی را برای زبان‌آموزان فراهم کند که بتوانند عملکرد مؤثری داشته باشند. برخی اوقات نقش معلم از این حد نیز فراتر رفته و شامل کمک به زبان‌آموزان در مدیریت یادگیری خودشان می‌شود، این امر به معنای کمک معلم به زبان‌آموزان برای یافتن مؤثرترین روش در امر یادگیری است» (طلوعی‌نیا، ۱۳۹۳: ۳۴). از تکنیک‌ها و شگردهایی که می‌توان نقش معلم را در آموزش حرف اضافه در آن بسیار بیشتر مورد توجه قرار داد تکنیک ساده‌سازی واژگانی است. چنانکه ذکر شد حروف اضافه به دو دسته کلی ساده و مرکب تقسیم می‌شوند. حروف اضافه مرکب یا گروهی را می‌توان در مراحل اولیه و مقدماتی آموزش زبان به حروف اضافه ساده تبدیل نمود: به عنوان مثال:

او به خاطر انجام تکالیفش تا دیر وقت نخواهد.

او برای انجام تکالیفش تا دیر وقت نخواهد.

در این مثال پس از حذف حرف اضافه گروهی، باید از حرف اضافه ساده‌ای که در معنای جمله خللی وارد نسازد، بهره گرفت.

۳-۱-۳. تدوین مواد آموزشی برای حرف اضافه (نمونه موردی در)

الف: حرف اضافه در برای بیان رابطه‌ای درونی بین ظرف و مظروف (در حالت فیزیکی) به کار می‌رود:

کلید در کیف است. کفش در کمد قرار دارد.

در دو مثال بالا، حرف اضافه در برای بیان یک شیء فیزیکی مورد استفاده قرار گرفته است.

ب) محدوده مکانی:

مبل در اتاق است.

پرنده در آسمان پرواز می‌کند.

در راه خانه به کتابخانه رفت.

در این مسیر با دریاچه‌های زیبایی مواجه هستیم.

ج) محدوده زمانی:

در ساعت نه از خانه خارج شد.

ابن سینا در کودکی بسیار باهوش بود.
دانش آموزان باید درس بخوانند که در آینده سودمند باشند.

(د) حالت و موقعیت:

احمد در بهت و حیرت فرو رفت.
مرد در این فکر بود که چشمش به ماشین افتاد.

(ه) کنترل:

رشته سخن را در دست گرفت.

(و) اندازه:

زمینی به مساحت سی در پنجاه متر لازم است.

(ز) دستیابی:

دستانش با آبگرم در تماس بود.

فعالیت: انتخاب موضوعی از محیط اطراف به عنوان نمونه «بگوئید هر کدام از موارد زیر در کجای کلاس قرار دارد»

مکان	زمان	حالت	کنترل فعالیت	دستیابی	موقعیت نسبی
در کوچه	در طول سال	در تنبلی	در مطب	در گوشم	در اطراف
در خیابان	در روزهای آتی				
در مدرسه					

۳-۵. توجه به رویکرد ممارست، بازیابی و استقرایی

این شیوه نیز از روش‌های کارآمد آموزش حروف اضافه است، بدین معنا که آموزش مستقیم این حروف به شیوه استقرایی و تکرار و تمرین انجام پذیرد و زبان آموزان، همانند زبان مادری قواعد را فرا گرفته و به صورت آموزش ضمنی و غیرمستقیم با تکرار و تمرین و رفع ایراد جملات را بیان کنند و بنویسند. فن تقویت درون زبانی، مستلزم تمرین و ممارست بسیار از جهت گفتاری و نوشتاری و رفع ایراد از سوی معلم می‌باشد که به دقت و پیگیری تمامی جملات را از منظر کاربرد صحیح حرف اضافه تصحیح نماید تا زبان آموزان از طریق جملات

بداهه (با تعیین موضوع بحث از قبل) به نگارش متن و یا تعریف موضوع پردازند. این شیوه، تقریباً همان روشی است که در آموزش زبان مادری به کودک مورد توجه قرار می‌گیرد. این روش بر تکرار، ممارست و بازیابی بر اساس روش ارتباطی در آموزش زبان استوار است.

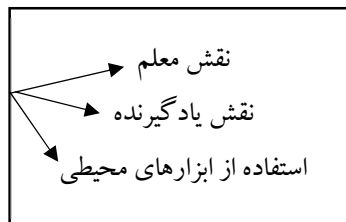
۳-۶. استفاده از فن ترجمه حروف اضافه به زبان مادری زبان آموزان

یکی دیگر از شیوه‌های آسان برای نشان دادن معنی واژه‌ها که جهت تداعی معنایی بهتر این حروف مورد استفاده قرار می‌گیرد، استفاده از معادل هر یک از حروف اضافه در زبان مادری زبان آموزان است. استفادهٔ سنجیده از زبان اول در آموزش زبان‌های خارجی، تأثیر آموزشی را افزایش می‌دهد البته مشروط به آنکه زبان آموزان کلاس دارای یک زبان مشترک باشند.

۴. پیشنهاد

الف) تا حد ممکن حروف اضافهٔ پر بسامد که در روابط زبانی عادی به کار می‌رود آموزش داده شود. برای رسیدن به این هدف از میان کاربردهای گوناگون هر حرف اضافه، بیشترین تمرکز بر معنای حروفی باشد که در اصطلاحات روزمره، محاوره و مکالمات عادی به‌شیوهٔ ارتباطی و درون بافتی ارائه می‌شود.

ب) برای آموزش حروف اضافه در زبان رسمی معیار، از میان داستان‌های کوتاه و آموزنده که به زبانی روان و دور از پیچیده نویسی به نگارش درآمده‌اند مثال‌های بیشتری برای زبان آموزان به‌صورت تمرین بیان شود و از بیان جزئیات دستوری پیچیده خودداری گردد. در این قسمت آموزش زبان در مبحث حروف اضافه باید به‌مانند آموزش به کودکان در زبان مادری باشد. این رویکرد به‌صورت شیوهٔ تکلیف محور که به‌نوعی تسهیل‌کنندهٔ یادگیری زبان برای زبان آموزان است می‌تواند جهت درک صحیح مطلب به کار رود.

معلم می‌تواند در کنار تکلیف نوشتاری از ابزارهای محیطی مانند قرار دادن اشیاء روی هم، کنار هم، داخل هم و... جهت پرسش و پاسخ از مکان حروف اضافه در کلاس استفاده نماید. البته می‌توان در سطوح بالاتر گاهی از ابیات شعرای بزرگ که پیچش و تعقید لفظی ندارند برای آموزش حروف اضافه نیز استفاده شود. در این شیوه، به زبان‌آموزان تکالیفی ارائه شود که به کارگیری ساخت‌های زبانی در بافت متن را یاد بگیرند و به جای حفظ کردن فهرستی از معانی حروف اضافه، به ارتباط درون زبانی در بافت جملات توجه شود.

ج) جهت علاقه‌مند کردن فراگیران به آموزش حروف اضافه از فعالیت‌های گروهی استفاده شود و از آنها خواسته شود تا از ارائه نکات دستوری محض خودداری کنند و در ساختار جملات و به شیوه تعاملی در مکالمه‌ها حروف اضافه را یاد بگیرند. در این شیوه لازم است ابتدا حرف اضافه مورد نظر مشخص گردد؛ به عنوان نمونه حرف «از» انتخاب می‌گردد. سپس کاربردهایی که از این حرف می‌توان متصور بود، انتخاب می‌شود و برای هر یک مثال‌هایی ارائه می‌گردد:

بیان زمان: احمد از صبح تا شب درس می‌خواند.

بیان مسیر: احمد از کوچه عبور کرد.

بیان علت: احمد از رعد و برق ترسید.

بیان اجزاء: احمد از کارمندان اداره است.

بیان برتری: احمد از همه خوشحال‌تر است.

پس از آنکه کاربردهای انواع حروف را مدنظر قرار دادیم و مثال‌هایی را در این زمینه مطرح نمودیم، تمرین‌های بیشتری را جهت تقویت زبانی زبان‌آموزان ارائه خواهیم داد (ر.ک سجودی، ۱۳۷۵: ۷۲ - ۷۰). در حقیقت نخستین قدم در آموزش حروف اضافه، موارد استعمال هر حرف است. به عنوان نمونه دیگر به موارد استعمال حرف «با» توجه نماییم:

همراهی: دوستی دارم که با او بزرگ شدم.

حرف عطف: با دوستم مشغول صحبت بودیم.

تقابل: پیوسته با دنیا می‌جنگید.

وسیله: با ورزش سالم می‌مانیم.
دارندگی: جوانی با عینک وارد شد.
با وجود: با این همه درآمد باز هم ناراضی است.
حالت: با لبخند وارد شد.
از این رو توجه به ظرفیت‌های زمانی، مکانی و حالات در تفکیک معنی حرف اضافه‌ای
مانند «با» و یا سایر حروف اضافه باید در نظر گرفته شود.

نتیجه‌گیری

این پژوهش به ارائه شیوه‌های آموزشی برخی مفاهیم حروف اضافه برای آموزش به غیرفارسی‌زبانان پرداخته است. در رویکرد و شیوه سنتی، یادگیری بر اساس به‌خاطر سپردن و تمرین و حفظ کردن مطالب یعنی معانی حروف اضافه انجام می‌پذیرد؛ اما برای یادگیری معنادار و ماندگار نیازمند انگیزه‌همکاری فراگیران و معلم در کلاس و بهره‌گیری از شیوه‌ها و روش‌های نوین مانند توجه به تمرین‌های کلاسی از نوع عینی، بهره‌گیری از ابزار و وسایل پیرامون، جهت‌پرهیز از خطا در به‌کار بردن حرف اضافه صحیح، تمرکز بر معنای اصلی و کانونی حرف اضافه، بهره‌گیری از تکنیک‌های تصویری، خوانش متن و استخراج حروف از جمله اصول و شیوه‌هایی است که می‌تواند در آموزش مقوله پیچیده حروف اضافه در اختیار زبان‌آموزان قرار گیرد.

تعارض منافع: طبق گفته نویسنده، پژوهش حاضر فاقد هرگونه تعارض منافع است.

منابع و مأخذ

- اسلامی، مریم. (۱۳۹۳). «تحلیل خطاهای نحوی در نوشتار روسی زبانان فارسی آموز». نخستین همایش آموزش زبان فارسی. دانشگاه فردوسی مشهد. انجمن آموزش زبان و ادبیات فارسی. دوره ۱. صص: ۴۶-۳۵.
- آزمون، سیمین. (۱۳۹۱)، «بررسی مقابله‌ای حروف اضافه فارسی و فرانسوی بر اساس پیکره نیکولا کوچولو و شازده کوچولو». پایان‌نامه کارشناسی ارشد. به راهنمایی رضامراد صحرائی. تهران: دانشگاه علامه طباطبائی.
- بادام دری، زهرا و الیاسی، محمود. (۱۴۰۰). «اتخاذ رویکرد شناختی در آموزش مفاهیم مکانی و انتزاعی حروف اضافه in به فارسی زبانان و «در» به غیر فارسی زبانان». جستارهای زبانی. دوره ۱۲. شماره ۲. صص: ۶۴-۳۵.
- خزایی، حسین. (۱۳۸۳). «بررسی حروف اضافه ساده و گروه حرف اضافه‌ای در فارسی معاصر». پایان‌نامه کارشناسی ارشد. به راهنمایی رسول ملکی. تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
- خطیب رهبر، خلیل. (۱۳۶۷). حروف اضافه و ربط. تهران: سعدی.
- ذوالنور، رحیم. (۱۳۴۳). دستور زبان فارسی در حرف و نحو و املا فارسی. تهران: درخشان.
- راسخ مهند، محمد و رنجبر ضرابی، نقیسه. (۱۳۹۲). «بررسی شبکه معنایی حروف اضافه در و سر». پژوهش‌های زبان‌شناسی تطبیقی. دوره ۳. شماره ۵. صص: ۱۱۱-۹۵.
- سجودی، رضا. (۱۳۷۵). «حرف اضافه و گروه حرف اضافه‌ای در زبان فارسی». پایان‌نامه کارشناسی ارشد. به راهنمایی محمد دبیر مقدم. تهران: دانشکده ادبیات فارسی و زبان‌های خارجی دانشگاه علامه طباطبائی.
- سلس، مورسیا و همکاران. (۱۳۷۸). فنون تدریس دستور زبان. ترجمه سید اکبر میرحسینی و پرویز بیرجندی. تهران: آتیه.
- صادقی، علی اشرف. (۱۳۴۹). «حروف اضافه در فارسی معاصر». مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تبریز. شماره ۹۶-۹۵. صص: ۴۷۰-۴۴۱.
- ضیاء حسینی، سید محمد. (۱۳۸۵). اصول و نظریه‌های آموزش زبان فارسی به غیر فارسی زبانان: با مجموعه‌ای از فعالیت‌های کلاسی برای آموزش مهارت‌ها، ساختارهای دستوری و واژگان. تهران: سخن.

- طلوعی‌نیا، سمیه. (۱۳۹۳). «تأثیر آموزش باهم آبی واژگانی زبان فارسی بر اساس حوزه‌های معنایی بر یادگیری این مقوله توسط فارسی‌آموزان غیر فارسی زبان». پایان‌نامه کارشناسی ارشد. به راهنمایی ویدا شقاقی. تهران: دانشکده ادبیات فارسی و زبان‌های خارجی دانشگاه علامه طباطبائی.
- قریب و عبدالعظیم و همکاران. (۱۳۷۰). دستور زبان فارسی (پنج استاد). تهران: ناهید.
- کلاتری درونکلا، راحله. (۱۳۹۵)، «بررسی بازخورد آموزش حروف اضافه ساده (با، به، از، در) به زبان‌آموزان غیر ایرانی با رویکرد شناختی». فصلنامه تخصصی مطالعات آموزش زبان فارسی. سال دوم. صص: ۶۲-۳۳.
- مشکوة الدینی، مهدی. (۱۳۸۵). دستور زبان فارسی. تهران: سمت.
- ناتل خانلری، پرویز. (۱۳۶۶). دستور زبان فارسی. تهران: توس.
- وفايي، عباسعلی. (۱۳۹۰). دستور زبان فارسی. تهران: سمت.
- یار محمدی، لطف‌الله. (۱۳۹۲). بررسی مقابله‌ای ساخت جمله در زبان فارسی. تهران: انتشارات پیام‌نور.